

Finančna kriza - kriza naših pokojnin?

Helena Bešter*

THE FINANCIAL CRISIS – OUR PENSION CRISIS? The financial-economic crisis is developing into a social or pension crisis. The heavy losses of the pension funds in the year 2008 have a very strong impact on individuals, employers and also state themselves. The biggest losses suffered the pension funds with a lot of stocks in their portfolio. Among individuals the crisis has mostly affected people nearing retirement. Despite the costs of the crisis in the field of pensions the most vulnerable are states with unfavorable demographic prospects where the expenditures to the GDP are the highest. From the individuals' point of view, the most important measures are the replacement rate and pension wealth. The additional pension insurance is a long-term process which has withstood the test of the "big crisis." Due to the ageing population its complementary role is becoming more and more important. To abolish the imperfections which have occurred during the crisis the reform of the additional pensions is needed. We have to be well prepared for the next crisis.

Finančno-gospodarska kriza prehaja v socialno oziroma pokojninsko krizo. Visoke izgube pokojninskih skladov v letu 2008 vplivajo tako na posameznika, delodajalce in tudi na posamezne države. Višina izgub je odvisna od naložbene strukture pokojninskih sredstev: najslabše rezultate imajo v pokojninskih skladih s prevladujočim deležem lastniških naložb. Med posamezniki je kriza najbolj prizadela tiste, ki so blizu upokojitve. Kljub visokim stroškom krize so pokojninsko najbolj izpostavljene države s slabo demografsko sliko, kjer so stroški javnih pokojnin v odnosu do BDP največji. Za posameznika sta ključna kazalnika njegovega pokojninskega položaja nadomestitvena stopnja in kazalnik pokojninske blaginje. Dodatno pokojninsko zavarovanje je dolgoročen proces in je kljub visokim izgubam prestalo krizni test. Zaradi staranja prebivalstva je njegova vloga v sistemu pokojninskega zavarovanja vedno bolj pomembna. Potrebna pa je reforma dodatnega pokojninskega zavarovanja, s katero bi se odpravile pomanjkljivosti, ki so se izpostavile v krizi. Le tako bomo pokojninsko pripravljene na naslednjo krizo.

Vse pogosteje slišimo in beremo, da je kriza že izgubila ostrino, da je najhujše za nami in da se je začela pot gospodarskega okrevanja. Ali so znaki izboljšanja resnični ali lažni, bo pokazal čas.

Uvod

Četudi je najhujše na finančnem trgu in v bančništvu že minilo, pa ne moremo mimo ugotovitve, da se finančno-gospodarska kriza preveša v socialno krizo. Znotraj socialne krize skoraj nismo opazili drame, ki se dogaja na področju pokojninskih zavarovanj. In vendar je bilo leto 2008 zelo krizno tudi na področju pokojnin.

* Mag. Helena Bešter, Kapitalska družba, d.d. Helena.bester@kapitalska-druzba.si

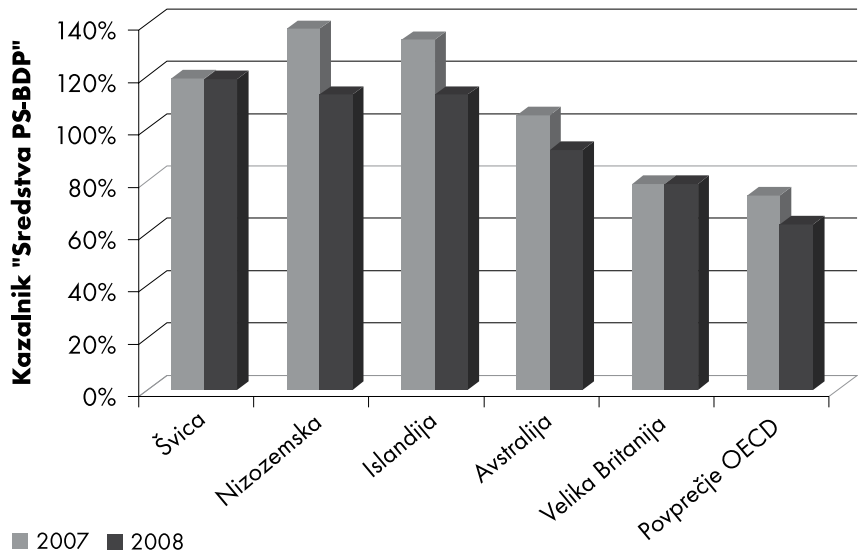
V prispevku je predstavljen vpliv aktualne krize na pokojninska zavarovanja z več zornih kotov: najprej o neposrednem vplivu finančno-gospodarske krize na pokojninske sisteme posameznih držav glede na višino pokojninskih izgub, zabeleženih v letu 2008. Drugo poglavje je namenjeno položaju posameznika v pokojninskem sistemu v povezavi s posledicami finančne krize. V tretjem poglavju so prikazani poglobljeni kazalniki, s katerimi merimo pokojninsko blaginjo posameznika ter stroške, ki jih na ravni držav povzročata pokojninski sistem. Četrto poglavje je namenjeno razmisleku o potrebnih spremembah, ki bi kot odgovor na krizo omogočile čim boljši izid za državo in za posameznika – sedanjega in bodočega upokojenca.

1. Pokojninski rezultati finančno-gospodarske krize

Nobena država se ne more pohvaliti, da je finančno-gospodarska kriza ni prizadela. Enako velja tudi za področje pokojnin. Pokojninski zemljevid se zaradi krize pospešeno in nepovratno spreminja, tveganje neustreznih pokojninskih prihodkov se je povečalo. Poglobljeni simptomi pokojninske krize so:

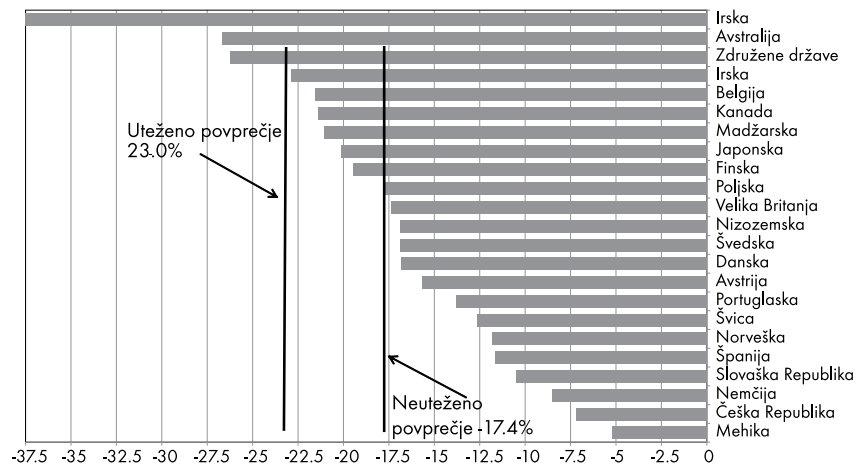
1. Zaradi rasti brezposelnosti in upada BDP so se znižali prilivi v javne pokojninske sisteme, kar povečuje pritisk na državne proračune. Stiska je še večja v državah, ki so uvedle obvezni drugi steber.
2. Neposredni učinki finančne krize so najbolj prizadeli države z zelo razvitim dodatnim pokojninskim zavarovanjem, kjer dodatne pokojnine pomenijo pomemben delež upokojenskih prihodkov.
3. Ob velikem znižanju vrednosti pokojninskih prihrankov in visokih izgubah v pokojninskih skladih se je porušilo zaupanje posameznikov v učinkovitost ter stabilnost dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Slika 1: Sredstva pokojninskih skladov / BDP v letih 2007 in 2008

Vir: Pensions at a Glance, 2009, str.143 in Pensions-to- GDP Ratio Dropped in 2008. (2009)

Slika 2: Realna donosnost pokojninskih skladov v letu 2008

Vir: Pensions at a Glance, 2009, str.33

Pomembnost dodatnega pokojninskega zavarovanja v gospodarstvu posamezne države kaže kazalnik »sredstva pokojninskih skladov / BDP«. V državah z visokim kazalnikom imajo dodatne pokojnine pomemben delež v prihodkih upokojencev. V letu 2008 je v državah OECD kazalnik sredstva pokojninskih skladov / BDP padel za 11 odstotnih točk, od 74 odstotkov BDP na 63 odstotkov BDP. V samo treh državah OECD, Švici, Nizozemski in Islandiji, presega ta kazalnik 100 odstotkov.

V prvih devetih mesecih leta 2008 so bile izničene 11-letne donosnosti pokojninskih skladov (Global Pensions, 2009). Pokojninski skladi so v državah OECD v letu 2008 izgubili 23 odstotkov svoje vrednosti oziroma 5.400 milijard dolarjev sredstev. V Združenih državah Amerike, kjer je več kot polovica vseh pokojninskih prihrankov, so se sredstva znižala za 26 odstotkov. Največje izgube v relativnem merilu so bile na Irskem, kjer so skladi izgubili 38 odstotkov. Druga na negativni lestvici je Avstra-

lija z donosnostjo – 27 odstotkov (Pensions at a Glance 2009, 2009, str. 25 in 32).

Na rezultate pokojninskih skladov in velikost izgub je najbolj vplivala naložbena struktura sredstev. V večini držav OECD predstavljajo glavno naložbo še vedno delnice in obveznice. Oba naložbena razreda skupaj predstavljata prek 70 odstotkov portfelja pokojninskih skladov (OECD: Assets to GDP ration declines to 63,4% in 2008, 2009). Razmerje med delnicami in obveznicami je zelo različno po posameznih državah. Krizno leto 2008 je najbolj prizadelo države z visokim deležem delniških naložb. Najslabše rezultate je tako dosegla Irska, ki ima med vsemi državami OECD največji delež pokojninskih naložb v delnicah (prek 65 odstotkov). Druge države, kot so Avstralija, ZDA, Japonska in Velika Britanija, imajo v delnicah več kot polovico svojih pokojninskih sredstev. Med njimi jo je kljub visokim delniškim naložbam najbolje odnesla Velika Britanija, kjer so znašale izgube »le« dobrih 17 odstotkov. Države, kot so Nemčija, Češka, Mehika in Slovaška, je finančna kriza v letu 2008 najmanj prizadela. Delež delniških naložb je v teh državah nizek – med 6 in 12 odstotki. Na splošno velja, da so pokojninske naložbe v državah z nizkimi izgubami v letu 2008 imele naložbe pretežno v obveznicah, od tega največ v državnih obveznicah.

2. Vpliv finančno-gospodarske krize na pokojninski položaj posameznika

Ob ugotavljanju, katere države so jo v krizi najbolj skupile in katere so kljub viharjem na finančnih trgih odnesle kolikor toliko zdravo kožo, je pozornost posvečena tudi posamezniku. Katere skupine posameznikov se je kriza najbolj dotaknila? Za ka-

tere pokojnine bodo lanski pogubni rezultati imeli najbolj škodljive posledice? Poročilo OECD (Pensions at a Glance 2009, 2009, str. 25 in 32) opredeli tri razrede in opiše vpliv zadnje finančne krize na posamezne kategorije:

1. Skupina mladih in zaposleni »v najboljših letih«
2. Skupina upokojencev
3. Skupina zaposlenih blizu upokojitve.

Starost ni edini pomembni dejavnik vplivanja, čeprav eden najpomemb-

Pokojninski skladi v državah OECD so lani izgubili 5.400 milijard dolarjev sredstev.

nejših. Zelo vpliven dejavnik je tudi pomembnost javnega sistema – PAYG – do dodatnih, kapitalških oblik zavarovanj. V deželah z nizkim kazalnikom pokojninskih sredstev glede na BDP, kjer prevladuje delež pokojnin iz javnega sistema in dodatne pokojnine ne predstavljajo pomembnega pokojninskega prihodka, je kratkoročni vpliv sedanje krize manjši, in nasprotno. V deželah z visoko razvitim dodatnim pokojninskim zavarovanjem so bodoči upokojenci utrpeli v letu 2008 veliko, pogosto celo nepopravljivo škodo.

2.1. Mladi in zaposleni »v najboljših letih«

Mladim zaposlenim v starostnem razredu od 25 do 34 let finančna kriza ni povzročila veliko škode, saj

so njihovi starostni prihranki še nizki. Najslabše so jo odnesli tisti, ki so zaradi krize izgubili službo. Ker pa je pred njimi še 30, celo 40 let kariere, bodo lahko morebitni izpad vplačil in izgubo vrednosti prihrankov v celoti nadomestili.

Za naslednjo starostno skupino od 35 do 44 let velja, da so v krizi izgubili okrog 15 odstotkov svojih sredstev, naslednja starostna kategorija od 45 do 54 let pa že 18 odstotkov. (Pensions and the Crisis, 2009) Njihova delovna mesta so – tako velja vsaj za ZDA – varnejša in tudi oni imajo po mnenju strokovnjakov še dovolj časa, da nadomestijo finančne izgube.

2.2. Upokojeni

Za upokojene velja, da so bili doslej v krizi najbolj obvarovana skupina. V primerjavi z zaposlenimi so popolnoma neranljivi: ne more jih doleteti niti izguba delovnih mest niti znižanje plač. Višine pokojnin iz javnih sistemov so zaenkrat ostale nedotaknjene. V državah, kjer so kapitalška dodatna zavarovanja pomemben pokojninski vir, so dodatne pokojnine praviloma zavarovane pred padci vrednosti sredstev. V primerih doživetih rent prejemnik na podlagi akumuliranih sredstev zaklene pretekle dobičke in se zavaruje tako pred finančnim tveganjem kot tudi pred tveganjem predolgega življenja. Velja pa opozoriti na dve izjemi: v pokojninskih načrtih z določenimi prispevki (defined contribution – DC) obstaja možnost nakupa rent, katerih višina je odvisna od donosnosti naložb oziroma se višina rent samodejno prilagaja dejanski vrednosti sredstev, kar je značilno za Nemčijo, Švedsko, Nizozemsko in Kanado. Druga izjema so tisti posamezniki, ki so odložili nakup rente oziroma so se odločili, da z rento še počakajo. Večina le-teh ima, zlasti v ZDA in Avstraliji, v svojih portfeljih visok

delež delniških naložb. Poleg delnic so največje izgube utrpeli tisti, ki so v svoj pokojninski portfelj vključili nepremičnine, saj so cene le-teh v večini držav drastično padle. V vseh navedenih primerih so izgube zaradi finančne krize visoke. Odločitve navedenih »izgubaških upokojencev« so bile časovno in vsebinsko neustrezne ter so očitno vsebovale previsoko stopnjo tveganja.

2.3. Zaposleni blizu upokojitve

Krizno najbolj občutljiva skupina so zaposleni blizu upokojitve. Le-te sta gospodarska in finančna kriza najbolj prizadeli. Zaposleni po 55. letu so bili tisti, ki so prvi izgubili službe in se bodo tudi najtežje spet zaposlili. Dolgo obdobje brezposelnosti ali predčasna upokojitev pomenita trajno znižanje njihovih pokojninskih prihodkov – tako iz javnega sistema kot tudi iz drugega stebra. Starejši pred upokojitvijo nimajo več časa, da bi nadomestili zaradi brezposelnosti manjkajoče prispevke oziroma premije. Prav tako ne morejo počakati, da si bodo finančni trgi opomogli in nadomestili izgube iz leta 2008. Samo odlog upokojitve – ta pa je možen le, če ima človek delo in je zaposlen – lahko zagotovi nadomestitev izgub, povzročenih s finančno in gospodarsko krizo.

Višina izgub, s katerimi se soočajo starejši pred zaposlitvijo, je večinoma odvisna od sestave naložbenega portfelja. Dejstvo je, da ima večina starejših zavarovancev neprilagojeno naložbeno strukturo. Kljub bližini upokojitve ima v ZDA skoraj 45 odstotkov starejših od 55 let več kot 70 odstotkov svojih sredstev naloženih v delniške naložbe. V Avstraliji ima več kot 60 odstotkov zavarovancev t. i. »default« naložbeno strukturo, kar pomeni delež delnic okrog 60 odstotkov (Pensions and the Crisis, 2009).

Zadnja kriza je tako potrdila pravilnost opozoril, ki pravijo, da naložbeno struktura mladih ni in ne sme biti enaka naložbeni strukturi starejših. Starejši so zaradi bližine upokojitve krizno izredno ranljivi. So prvi na seznamih za odpuščanje brez velikih možnosti za ponovno zaposlitev. Razvrstitev sredstev, ki jih povzročijo padci cen delniških naložb, zaradi bližine upokojitve ne morejo več nadomestiti. V tej skupini ljudi je kriza povzročila največ socialnih stisk. Ljudje so obsojeni na trajno

Za upokojene velja, da so bili doslej v krizi najbolj obvarovana skupina.

nizke pokojnine ali – če so obdržali zaposlitev – na dolgoletni odlog upokojitve.

2.4. Prestari za službo, premladi za upokojitev

Finančno-gospodarska kriza se tudi zaradi te zadnje skupine vedno bolj sprevača v socialno krizo: plače ni več in za pokojnino je še prezgodaj. Pravilo »Živi dlje, delaj dlje« je jasno in z vidika vzdržnosti pokojninskih sistemov povsem opravičljivo. Ko je Bismarck uvedel javni pokojninski

sistem pred več kot 150 leti, je bila uradna upokojitvena starost taka, kot je v večini držav še danes: 65 let.¹ Povprečna življenjska doba v tistem času ni dosegala niti 50 let.² Ob današnji povprečni starosti se je čas upokojitve raztegnil na več kot 20 let, ne tako redki posamezniki pa preživijo kot upokojeni prek 30 let.³ V prizadevanjih za obvladovanje starajoče se družbe imamo na voljo le malo orodij. Dvigovanje upokojitvene starosti je eno najbolj učinkovitih. Zato je ta ukrep redno na dnevnem redu pokojninskih sprememb.

Ob tem pa ne smemo pozabiti, da dvigovanje upokojitvene starosti poraja novo, socialno zelo šibko kategorijo ljudi, ki so zlasti v kriznih časih največje žrtve. Zaradi odmikanja možnosti upokojevanja, ki se je s 65 let v Veliki Britaniji, Nemčiji in Danski že pomaknila na 67 oziroma 68 let,⁴ se starostna skupina ljudi po 50. oziroma 55. letu starosti, ki ima zelo omejene zaposlitvene možnosti in še več kot deset let do upokojitve, povečuje. Nastaja zelo ranljiva in vedno večja množica posameznikov, ki jo je v prejšnjih krizah reševal pokojninski sistem, zdaj pa tega rešilnega jopiča ni več. Sedanja finančno-gospodarska kriza potrjuje izredno ogroženost vedno večje množice starejših ljudi, ki so prestari za službo in premladi za upokojitev. Ta skupina je izpostavljena visokemu tveganju revščine in socialne izključenosti. Ob oblikovanju pokojninske politike je treba predvideti »rešilne pasove« za skupine po 50. letu, ki jih bo vsaka naslednja kriza samo še bolj prizadela.

¹ V Sloveniji je po sedanjem pokojninskem zakonu ob zadostni pokojninski dobi še vedno možna upokojitev (brez znižanja pokojnine) pred 58. letom starosti.

² Podaljševanje življenjske dobe je značilno tudi za Slovenijo: v zadnjih treh desetletjih se je povprečna starost umrlega moškega dvignila za nekaj več kot 6 let (6,3 leta), povprečna starost umrle ženske pa skoraj za 8 let (7,8 leta) (Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008-2060: projekcije prebivalstva EUROPOP2008 za Slovenijo 2009, str. 22).

³ Leta 1997 je bila v Sloveniji povprečna doba prejetanja starostne pokojnine 15 let za žensko in 12 let za moškega, leta 2008 pa slabih 20 let in 10 mesecev za žensko ter 16 let in 4 mesece za moškega (Aktualni statistični podatki s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja, 1998 in Mesečni statistični pregled, 2009)

⁴ V strokovnih krogih se povsem resno razpravlja o dvigu upokojitvene starosti na 70 let in več.

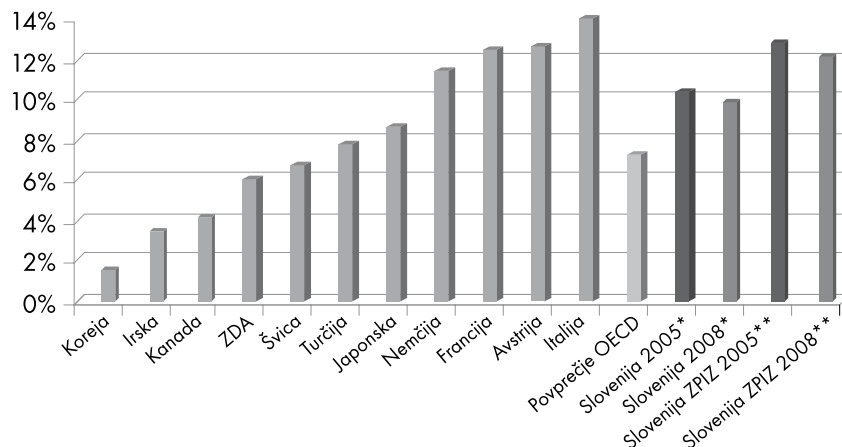
3. Poglavitni kazalniki pokojninske politike

Kriza, kakor koli dramatična in težka, ne bo izbrisala demografskih sprememb niti pomladila starajoče se družbe. Varnost in zadostnost pokojnin, finančna vzdržnost in ekonomska učinkovitost ostajajo kljub krizi poglavitne značilnosti dobrega pokojninskega sistema.

IMF opozarja, da je fiskalni strošek finančno-gospodarske krize v primerjavi s stroški, ki bodo zaradi demografije obremenili proračune razvitih držav, neznaten. V državah G20 bo javni dolg zaradi krize do leta 2014 v povprečju narasel na 25 odstotkov BDP. Kljub temu bodo do leta 2050 stroški krize predstavljali le 5 odstotkov celotnih stroškov, s katerimi se bodo spopadale ostarele razvite države. Ob tem ne smemo prezreti, da nas resnični problemi staranja in z njimi povezani stroški čakajo že v naslednjem desetletju in ne šele čez 40 let. (Cook & Briscoe, 2009). V razvitih državah bo obvladovanje starajoče se družbe predstavljalo največji fiskalni izziv, obenem pa velik pritisk na davkoplačevalce.

Kratkoročni protikrizni ukrepi odvrčajo države od dolgoročno uspešne pokojninske politike. Zaradi osredotočanja na akutne probleme so strateško pomembne spremembe potisnjene na stranski tir. Ob dvigovanju brezposelnosti je prisotna skušnjava kratkoročnih gasilskih ukrepov, ki bi še bolj oslabili dolgoročno vzdržnost pokojninskih sistemov. Pri tem so najbolj nevarni ukrepi za navidezno obvladovanje brezposelnosti, ki smo jih uporabljali v zgodnjih 90-ih letih prejšnjega stoletja tudi pri nas. Z ohlapnimi pravili pri invalidskem upokojevanju in s predčasnim upokojevanjem lahko v kratkem času umaknemo s trga dela veliko število ljudi in jih naprtimo pokojninskemu sistemu. To bi dolgoročno neravnotežje javnega pokojninskega sistema le še poglobilo.

Slika 3: Stroški javnih pokojninskih sistemov v nekaterih državah OECD v letu 2005 (v odstotku od BDP) *

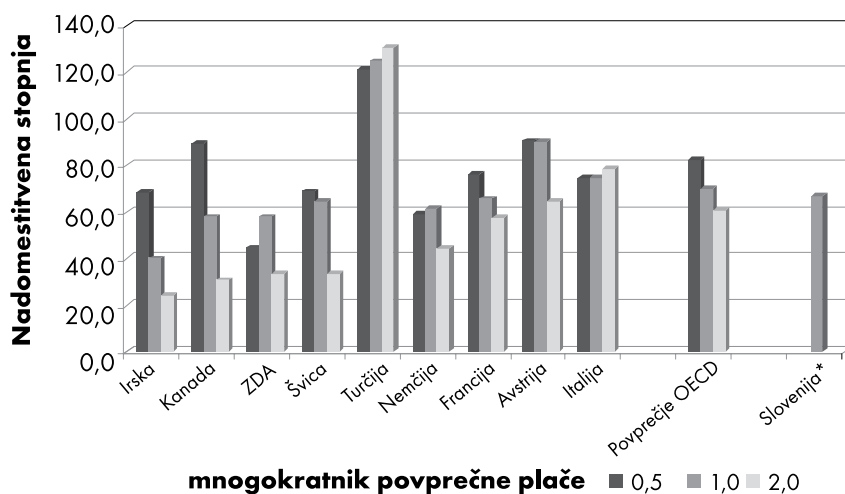

* Za Slovenijo sta podatka za leti 2005 in 2008, pri čemer je vključen le strošek pokojnin.

**Vsi odhodki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije za leti 2005 in 2008

Vir: OECD, *Pensions at a Glance 2009*, str. 139 in *Mesečni statistični pregled*, 2009, junij, str. 13.

Slika 4: Nadomestitvena stopnja v nekaterih državah OECD glede na mnogokratnik povprečne plače

* Za Slovenijo podatek za leto 2008 (razmerje - pokojnine:plače)

Vir: OECD, *Pensions at a Glance 2009*, str. 122, in *Mesečni statistični pregled*, 2009, junij, str. 8

3.1. Stroški pokojninskega sistema

Zaradi staranja prebivalstva in zrelosti pokojninskih sistemov je strošek javnih pokojninskih sistemov v državah OECD med leti 1990 in 2005 rasel hitreje od bruto domačega proizvoda in se je povečal s 6,2 odstotka BDP na 7,2 odstotka BDP. Najbolj potrpatna pri pokojninah je

Italija, ki porabi 14 odstotkov BDP. Več kot 10 odstotkov BDP porabi še Avstrija, Francija, Nemčija, Grčija in Poljska. Stroškovno najbolj skromne so pokojnine v Koreji in Mehiki – 1,5 odstotka. Pri tem je treba upoštevati, da je Koreja vzpostavila javni pokojninski sistem šele pred 21 leti, leta 1988. Nizke stroške – manj kot 5 odstotkov BDP

- imajo države z ugodno demografsko sliko: Avstralija, Kanada, Irska, Nova Zelandija in ZDA. Med njimi je izjema Turčija, ki je med demografsko najmlajšimi državami, vendar porabi za pokojnine 7,8 odstotka BDP - več kot je povprečje OECD. V nekaterih državah so stroški javnega pokojninskega sistema nizki zato, ker prihaja pomemben del pokojninskih prihodkov iz obveznega dodatnega zavarovanja. Najboljši primer je Švica, kjer znaša strošek javnega pokojninskega sistema 6,8 odstotka BDP, strošek obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja pa 6 odstotkov BDP. Skupni pokojninski stroški znašajo 12,8 odstotka BDP, kar uvršča Švico med pokojninsko najbolj potratne države (Pensions at a Glance 2009, 2009, str. 138 in 139).

V Sloveniji smo v letu 2008 porabili za pokojnine iz javnega pokojninskega sistema 9,91 odstotka, 0,47 odstotka manj kot leta 2005, ko je bil strošek 10,38 odstotka. Če prištejemo še prispevke za zdravstveno zavarovanje upokojenih in druge odhodke Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, znašajo celotni stroški 12,07 odstotka BDP za leto 2008 oziroma 12,75 odstotka za leto 2005 (Mesecni statistični pregled, 2009, junij). Upoštevajoč celotne stroške javnega pokojninskega sistema glede na BDP je Slovenija primerljiva s Švico.

3.2. Nadomestitvena stopnja

Ne glede na stroške, ki jih ima s pokojninami država, in ne glede na posledice finančne krize, vsakega posameznika zanima le eno: kakšna bo moja pokojnina glede na plačo, ki sem jo imel(a) pred upokojitvijo? Odgovor je v nadomestitveni stopnji – kazalcu, ki meri učinkovitost celotnega pokojninskega sistema pri zagotavljanju pokojninskih prihodkov glede na plačo.⁵

V državah, ki zagotavljajo visoko nadomestitveno stopnjo, prihaja večina upokojenskih prihodkov iz javnega pokojninskega sistema. Dodatno pokojninsko zavarovanje je v takih primerih še tako nezrelo, da ne zagotavlja pomembnih upokojenskih prihodkov. Pogosto je tudi delež vključenosti zaposlenih nizek. V državah OECD znaša povprečna nadomestitvena stopnja (vključujoč poleg javnega sistema tudi pokojnine iz obveznih in prostovoljnih dodatnih zavarovanj) 70 odstotkov.

Najbolj potratna pri pokojninah je Italija, ki porabi zanje 14 odstotkov BDP.

70-odstotna nadomestitvena stopnja zagotavlja po merilih OECD primerne upokojenske prihodke za povprečnega upokojenca (OECD Private Pensions Outlook 2008, 2009). Zaposlene z nizkimi plačami pahne kakršno koli znižanje upokojenskih prihodkov glede na plačo v revščino. Zato je za večino držav značilno, da je nadomestitvena stopnja različna glede na mnogokratnik plače v odnosu do povprečne plače. Zelo redke države imajo neto nadomestitveno stopnjo pri povprečni plači enako ali višjo od 100 odstotkov (v OECD so take države Turčija, Nizozemska in Grčija). V večini držav imajo posamezniki s podpovprečnimi dohodki višjo nadomestitveno stopnjo in nasprotno. Iz tega izhaja naslednja značilnost, po kateri narašča delež vključenosti v dodatna pokojninska zavarovanja z višino plače: z izjemo Nemčije je vključenost zaposlenih

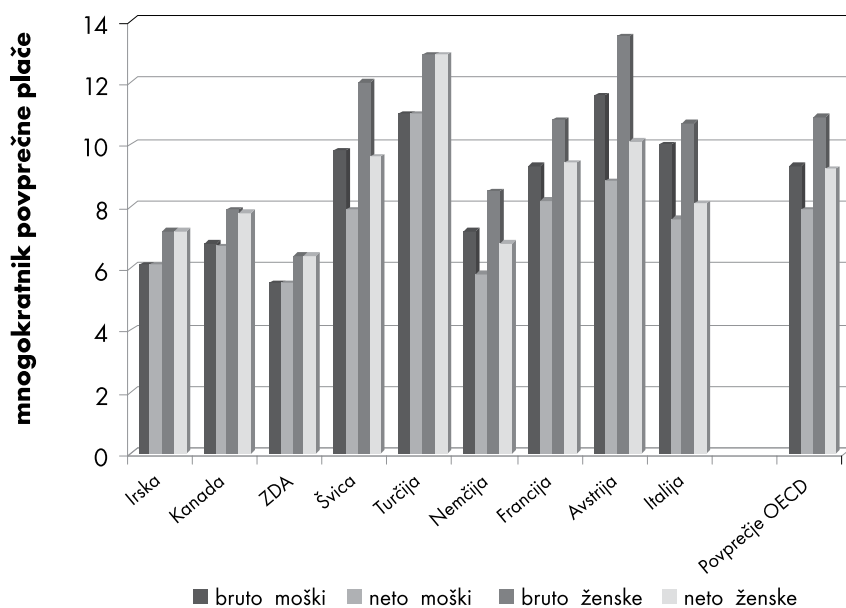
v najnižjih plačilnih razredih le med 10 in 20 odstotki (OECD Private Pensions Outlook 2008, 2009). Primerjava povprečne plače in povprečne pokojnine iz javnega sistema v Sloveniji pokaže, da je dejanska nadomestitvena stopnja za to kategorijo že nižja od povprečja OECD. Omenjeno dejstvo kaže, da je razširitev in okrepitev dodatnega pokojninskega zavarovanja nujno potrebna, sicer se bomo srečevali z vedno slabšo sliko prenizkih pokojnin. Ni znano, da bi v Sloveniji izračunavali podatek o višini nadomestitvene stopnje pri mnogokratniku povprečne plače. Zaradi zakonske omejitve, ki določa, da je najvišja pokojninska osnova največ štirikratnik najnižje pokojninske osnove (ZPIZ-1-UPB4, 2006, 49. člen), lahko sklepamo, da si zaposleni z nadpovprečnimi plačami le z dodatnim zavarovanjem in drugimi oblikami varčevanja za starost lahko ohranijo ustrezno življenjsko raven tudi po upokojitvi. Ne glede na višino plače smo zaposleni v Sloveniji, tako kot v vseh »ostarelih« državah, postavljeni pred izbiro: ali varčujemo za svoje pokojninske prihodke tudi sami in obenem načrtujemo kasnejšo upokojitev ali pa se bomo prisiljeni sprijazniti z relativno nizkimi pokojninami.

3.3. Kazalnik pokojninske blaginje

Nadomestitvena stopnja kaže neke vrste »velikost pokojninske obljube« oziroma raven pokojnine v odno-

⁵ Pogosto je nadomestitvena stopnja primerjava pokojnine s plačo pred upokojitvijo. Nadomestitvena stopnja lahko meri tudi pokojnino v primerjavi s povprečno plačo v karieri posameznika. V zvezi z nadomestitveno stopnjo razlikujemo bruto in neto nadomestitveno stopnjo. Upokojenski prihodki so običajno nižji od prihodkov zaposlenih, zato je povprečna davčna stopnja navadno nižja od davčne stopnje zaposlenih. Upokojeni običajno prav tako ne plačujejo socialnih prispevkov. Iz navedenih razlogov je neto nadomestitvena stopnja običajno višja kot bruto nadomestitvena stopnja. Zaradi primerjave je - glede na značilnosti slovenskega javnega pokojninskega sistema - primernejša uporaba neto nadomestitvene stopnje.

Slika 5: Kazalnik pokojninske blaginje v nekaterih državah OECD glede na mnogokratnik povprečne plače (bruto in neto, ločeno po spolu)

Opomba: V Sloveniji kazalnika pokojninske blaginje ne izračunavamo
Vir: OECD, *Pensions at a Glance 2009*, str. 123 in 125

su do plače. Vsebinsko bogatejše merilo je kazalnik pokojninske blaginje. Poenostavljeno rečeno je to zavarovalna vsota, ki jo potrebujemo za fiktivni nakup vseh pokojnin (iz javnega in dodatnega pokojninskega zavarovanja). V izračun kazalnika je vključeno pričakovano trajanje življenja, starost ob upokojitvi in način usklajevanja pokojnin. Tako kot pri nadomestitveni stopnji tudi tu ločimo bruto in neto kazalnik pokojninske blaginje – v povezavi z davki in prispevki, ki jih morajo plačevati upokojenci. Kadar so upokojenci oproščeni plačila davkov in prispevkov (kar velja na Slovaškem in v Turčiji, za fiste z nižjimi pokojninami pa tudi v Sloveniji), sta bruto in neto kazalnik pokojninske blaginje enaka. Zaradi daljše življenjske dobe in ponekod tudi nižje upokojitvene starosti je kazalnik pokojninske blaginje praviloma višji za ženske. Ob stroških javnega pokojninskega sistema (ki zaradi vpliva na državni proračun zanima predvsem vsakokratno vlado) sta nadomestitvena sto-

pnja in kazalnik pokojninske blaginje tisti merili, ki neposredno določata položaj posameznika – sedanjega in prihodnjega upokojenca. V Sloveniji poznamo le razmerje povprečna pokojnina/ povprečna plača, kar je za dobro diagnozo sedanjega in prihodnjega položaja upokojencev premalo. Izračunavati bi morali vsaj še nadomestitveno stopnjo pri plačah nižjih od povprečja in nadpovprečnih plačah. Tako bi določili tudi velikost pokojninske vrzeli pri različnih plačilnih razredih in obseg potrebnih prihodkov iz dodatnega pokojninskega zavarovanja. Kazalnik pokojninske blaginje, izračunan za Slovenijo, bi pokazal po eni strani obveznosti javnega sistema in po drugi strani potrebno velikost zasebnih prihrankov.

4. Pokojninski sistemi v krizi in po njej

Za devetdeseta leta prejšnjega stoletja so bile značilne pokojninske reforme in uvajanje dodatnega

pokojninskega zavarovanja tudi v državah, kjer ga prej ni bilo. Finančna kriza v letu 2008 je marsikje zarezala dvom v pravilnost teh odločitev. Visoke izgube pokojninskih skladov so – že drugič v zadnjih desetih letih – izpostavile številne pomanjkljivosti dodatnega pokojninskega zavarovanja. Uvesti dodatno zavarovanje in investirati zasebne pokojninske prihranke v delniške naložbe lahko pomeni, da borzi bolj zaupamo kot državi. Po letu 2008, ko so padajoči delniški indeksi porušili vrednost pokojninskih skladov, povprečni bodoči upokojenec spet bolj zaupa državi. Država je v tem trenutku videti kot varen azil, kamor krizni viharji ne sežejo. Tako razmišljanje, podkrepljeno s kriznim razvrednotenjem pokojninskih prihrankov, zanemarija krhko ravnotežje navidezno trdnih javnih pokojninskih sistemov in pozablja na uničujoče visoke stroške upokojitve najštevilnejših povojnih generacij. Zaradi visoke brezposelnosti lahko pričakujemo, da bo že v letošnjem in v naslednjih letih javni sistem vse težje obvladljiv. Čeprav pokojninski skladi ne pomenijo čudežne rešitve, so kakršni koli vzratni scenariji, ki dišijo po posredni ali neposredni demontaži dodatnega pokojninskega zavarovanja, napačni. Kljub visokim izgubam je sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja, gledano globalno, preostal najhujšo krizo. Nekatere njegove karakteristike so izrazito ugodne: v nasprotju z bankami pokojninski skladi niso zadolženi, delež izvedenih in strukturiranih produktov v njihovih naložbah je nizek. Nimajo likvidnostnih težav in imajo zelo stabilne stalne prilive prispevkov oziroma premij. Za odpravo pomanjkljivosti in kot pripravo na naslednjo krizo pa je treba spremeniti poslovanje pokojninskih skladov, izboljšati nadzor in doseči višjo stopnjo upravljanja s tveganji. Veliko nalog čaka pokojninske sklade same, njihove regulatorje in nadzornike.

Države imajo nalogo, da z ustrezno zakonodajo odpravijo pomanjkljivosti in naredijo sistem bolj robusten ter odporen na krizna leta. Ker pomenijo dodatna zavarovanja razbremenitev proračuna, je treba na ravni države narediti vse, da bi se porušeno zaupanje zavarovancev bodočih upokojencev – spet vzpostavilo. Posamezniki potrebujejo več finančnega znanja, da bodo lahko sprejemali prave odločitve in se zavedali tveganj, povezanih z različnimi vrstami naložb.

Kljub številnim pomanjkljivostim, ki so se še posebej pokazale v zadnji krizi, so dodatna pokojninska zavarovanja nujno potrebna kot dopolnitev pokojnin iz javnega sistema. Njihova značilnost je, da so dolgoročna, zato tudi posledic ne moremo presoјati le z vidika zadnje krize. Kriza je razgalila njihove šibke točke in nam

vsem zastavila številna vprašanja. Vprašanja terjajo odgovore in rešitve od pripravljavcev zakonov, od regulatorjev in nadzornikov, od delodajalcev in od vsakega posameznika, ki pričakuje in želi imeti ustrezno pokojnino. Ti izzivi zahtevajo spremembe v ureditvi. Tokrat ne potrebujemo reforme le v javnem sistemu, tokrat potrebujemo tudi reformo dodatnega pokojninskega zavarovanja.

LITERATURA IN VIRI/ REFERENCES:

1. Aktualni statistični podatki s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja (1998, februar). Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, Ljubljana, str. 6.
2. Cook, C., Briscoe, S. (2009, 2. april). The Red Ink of a Greyer Future. Financial Times, str. 9
3. Global Pensions - 10th Anniversary Special. (2009, 22. januar). Najdeno 21. 08. 2009 na spletnem naslovu: <http://www.globalpensions.com/global-pensions/discussion/1466998/global-pens10ns-10th-anniversary-special>.

4. Mesečni statistični pregled (2009, junij). Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Ljubljana, str. 9.

5. OECD: Assets to GDP ratio declines to 63,4% in 2008. (2009, 28. avgust). Global Pensions. Najdeno 31. 08. 2009 na spletnem naslovu: <http://www.globalpensions.com/global-pensions/news/1531827/oecd-assets-gdp-ratio-declines-63-2008>

6. OECD Private Pensions Outlook 2008. (2009). OECD Publishing, Paris.

7. Pensions and the Crisis (2009). OECD. Najdeno 31. 08. 2009 na spletnem naslovu: <http://www.oecd.org/document/49/0,3343,en2649347574299211311137411,00.htm>

8. Pensions at a Glance 2009: Retirement systems in OECD Countries. (2009). OECD Publishing, Paris

9. Pensions-to- GDP Ratio Dropped in 2008. (2009, 27. avgust) IPE. com. Najdeno 28. avgusta 2009 na spletnem naslovu: <http://www.ipe.com/news/pensions-to-gdp-ratio-dropped-in-200832548.php>

10. Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008 - 2060: projekcije prebivalstva EUROPOP2008 za Slovenijo. (2009). Statistični urad RS, Ljubljana, str. 22.

NLB najboljša slovenska banka na področju valutnega trgovanja

Mednarodna specializirana finančna revija Global Finance je prejšnji mesec v New Yorku podelila priznanja najboljšim bankam na področju valutnega trgovanja. NLB je bila izbrana za najboljšo banko na področju valutnega trgovanja v Sloveniji.

Uredniki revije Global Finance so s pomočjo mednarodnih analitikov, managerjev velikih družb in finančnih strokovnjakov ocenjevali banke v 86 državah in regijah ter tako včeraj izbrali najboljšo na področju valutnega trgovanja. Bistveni kriteriji, ki so jih pri tem upoštevali so bili: obseg transakcij, tržni delež, pokritost, podpora strankam, cenovna konkurenčnost in inovativnost tehnologij posamezne banke.

NLB je pridobila ugledno priznanje Najboljša banka na področju valutnega trgovanja v Sloveniji (Best Foreign Exchange Provider in Slovenia). Andrej Meža, direktor Poslovnega sektorja za trgovanje s finančnimi instrumenti NLB je ob tem povedal: "To je veliko priznanje za banko in za zaposlene, ki delajo na tem področju. Biti najboljši na tako konkurenčnem trgu in ob prisotnosti tujih bank, kaže na pravilno usmeritev in dobro delo največje domače banke."

NLB že več let prejema mednarodna priznanja in nagrade uglednih finančnih revij, včerašnje priznanje pa ponovno potrjuje mednarodni ugled in veljavo NLB.

Odnosi z javnostmi NLB